

АФАРЫСТЫКА МАКСІМА БАГДАНОВІЧА (да пастаноўкі праблемы)

Паэзіі Максіма Багдановіча ўласціва глыбокая філасафічнасць, многія вершы паэта з'яўляюцца выдатнымі ўзорамі медытатыўнай лірыкі, адной з яркіх асаблівасцей якой з'яўляецца зварот да афарызма як моўнага і мастацкага сродку адлюстравання заканамернасцей жыцця. Напрыклад, верш «***Жывеш не вечна, чалавек» (1911) амаль цалкам складаецца з адных афарыстычных выказванняў: *Жывеш не вечна, чалавек, – / Перажыў ж у момант век! / Каб хвалявалася жыццё, / Каб больш разгону ў ім было. / Каб цераз край душы чуццё / Не раз, не два пайшло! / Жыві і цэльнасці шукай, / Аб шыраце духоўнай дбай. / І ў напружанні паўнаты / Свайго шырокага жыцця / Без болю, ціха зойдзеш ты / У краіну забыцця.*

Можна згадаць таксама верш «***Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы» (1915), які «лёг філасофскім роздумам над жыццём, над будучым чалавецтва ўвогуле» [13, с. 35]. Ідэйна-змястоўным канцэнтрам гэтага верша з'яўляецца шэсць апошніх афарыстычных радкоў: *Хто мы такія? / Толькі падарожныя, – папутнікі сярод нябёс. / Нашто ж на зямлі / Сваркі і звадкі, боль і горьч, / Калі ўсе мы разам ляжым / Да зор?*

Выкарыстанне афарызмаў ў творах Максіма Багдановіча з'яўляецца адным з яркіх праяўленняў універсальнасці сапраўднага майстра ва ўжыванні разнастайных стылістычных і мастацкіх сродкаў. У прыватнасці, Максіма Багдановіча трэба лічыць адным з пачынальнікаў у беларускай літаратуры такой жанравай разнавіднасці паэтычных тэкстаў, як вершы-афарызмы. Паэт пакінуў сапраўды выдатныя ўзоры такіх твораў: *Ёсць адна толькі мудрасць жыцця і яе я шаную; / Вось што кажа яна: / Калі хочаш праўдзіва ты жыць, дык пей чару любові, / Але толькі да дна («Credo»); Дарэмна ловіце вы ў сетку матылька, / Каб лепей скрыдлы разглядзець: / Ударыўшы, памне іх сець, / І яркі пыл сатрэ няспрытная рука («Крытыку»); Чаму у нас акамянеласці / «Духоўнай страваю» завуць? / Іх ужываць – не хопіць смеласці! / У музеум іх няхай нясуць! («***Чаму у нас акамянеласці...»).*

Некаторыя з вершаў-афарызмаў Максіма Багдановіча сталі шырока вядомымі, набылі крылатасць у беларускай літаратурнай мове (параўн. скарачаны варыянт чатырохрадкавіка «Пан і мужык» [16, с. 39]).

Сталі агульнавядомымі і набылі крылатасць у сучаснай беларускай літаратурнай мове таксама многія афарыстычныя радкі з паэтычных твораў Максіма Багдановіча: *Няма таго, што раньш было («***Ізноў пабачыў я сялібы»); Проці цяжэння вады змога толькі жывое палпыць («***Рушымся, брацця, хутчэй»); Рупная пчала ўмее ў соты мёд зьбраць і з горкіх кветак («Петапісец»); Хваробы лечаць і атрутамі («Уступ») і інш.*

Ідэйны, тэматычны, вобразна-сімвалічны, стылістычны, лінгвістычны аспекты афарыстыкі Максіма Багдановіча патрабуюць свайго грунтоўнага даследавання, якое немагчыма здзейсніць без цэласнага ўсведамлення афарыстычнай спадчыны паэта ва ўсёй яе разнастайнасці.

Афарыстыка Максіма Багдановіча прадстаўлена ў беларускамоўных даведачных выданнях небагата. Так, у зборніку Ф. Янкоўскага «Крылатыя словы і афарызмы» (1960) змешчана ўсяго 11 адзінак (адна з якіх, дарэчы, прыводзіцца толькі ў якасці параўнання да афарызма Янкі Купалы) [16, с. 17, 36, 39, 50, 61, 82, 92, 93, 97, 106, 112]. Трэба заўважыць, што акрамя іх у даведніку Ф. Янкоўскага адлюстравана яшчэ 3 неафарыстычных выразы паэта [16, с. 6, 22, 122]]. Гэта сведчыць пра вельмі высокую ступень афарыстычнасці мовы твораў Максіма Багдановіча (значна большую, чым, напрыклад, у Якуба Коласа, колькасныя суадносіны афарыстычных і неафарыстычных выразаў якога ў згаданым зборніку не такія кантрастныя – усяго адпаведна 31 і 23).

Толькі 1 выслоўе Максіма Багдановіча ўвайшло ў зборнік беларускіх літаратурных афарызмаў «Час, жыццё, людзі...» (2001) А.Я. Леванюк [10, с. 27]. 4 – у слоўнік беларускіх літаратурных афарыстычных выслоўяў «Майстры кажучь...» (2010) той жа А.Я. Леванюк [11, с. 35, 104, 124]. Некалькі афарызмаў паэта (усяго 14) зафіксавана ў тэматычных падборках беларускіх афарызмаў Н. Гаўрош і Н. Няжковіч [2–6]. Выбраныя паэтычныя афарызмы (усяго 39 адзінак) падаюцца ў артыкуле «Афарызмы Максіма Багдановіча (2000) Я.Я. Іванова [9].

Крылатыя афарызмы Максіма Багдановіча (усяго 4 адзінкі) увайшлі ў лінгвакраіназнаўчы «Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў» (1997) С.Ф. Івановай і Я.Я. Іванова [8, с. 110, 123, 129, 140], а тыя з іх, што страцілі асацыяцыйную сувязь з крыніцай свайго паходжання (усяго 1 адзінка), – у тлумачальны слоўнік «Беларускія прыказкі» (2002) І.Я. Лепшава і М.А. Якалцэвіч [12, с. 298–299].

Асобныя афарызмы Максіма Багдановіча змешчаны ў перакладзе на рускую мову ў зборніках афарыстычных выслоўяў з айчынных і замежных крыніц «Витражи мудрости» (1987) [1] і «Жемчужины мысли» (1991) [7]. Зрэдку афарызмы Максіма Багдановіча можна сустрэць і ў афарыстычных даведніках за межамі Беларусі, напрыклад, у энцыклапедычным выданні «Словарь русской мудрости» (1998) [15, с. 10, 29, 194].

Афарызмы, змешчаныя ў пералічаных даведніках не адлюстроўваюць усяго багацця афарыстыкі Максіма Багдановіча, не дазваляюць скласці нават прыблізнае ўяўленне аб яе змястоўнай і паэтычна-стылістычнай разнастайнасці, яе рэальным аб'ёме, яе месцы ў афарыстычнай скарбніцы беларускай і сусветнай літаратуры.

Паводле слушнага меркавання А.Я. Міхневіча, «збіранне, вывучэнне і выданне афарызмаў беларускіх аўтараў – адна з наспелых, нават неадкладных задач нашай філалогіі» [14, с. 61]. Адным з увасабленняў гэтай задачы з'яўляецца выданне і вывучэнне афарыстычнай спадчыны Максіма Багдановіча.

Літаратура

1. Витражи мудрости: афоризмы, крыпатыя слова, изречения [1987] / сост. М.В. Король; предисл. А.С. Аксамитова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Польша, 1991. – 413 с.
2. Гаўрош, Н. «Нам край належыць, пакуль ззяюць зоры»: родны край, роднае ў беларускіх афарызмах / Н. Гаўрош, Н. Няжковіч // Роднае слова. – 2006. – № 8. – С. 49–50.

3. Гаўрош, Н. «Духоўнасць – святая жывымі»: душа, духоўнасць, чалавечая існасць у беларускіх афарызмах / Н. Гаўрош, Н. Няшковіч // Роднае слова. – 2007. – № 2. – С. 29–31.
4. Гаўрош, Н. «Міг і вечнасць – святога зарубкі»: філасофія жыцця і смерці ў беларускіх афарызмах / Н. Гаўрош, Н. Няшковіч // Роднае слова. – 2007. – № 6. – С. 14–18.
5. Гаўрош, Н. «Свет чалавечы прагне людскасці»: чалавек, яго існасць, маральныя якасці ў беларускіх афарызмах / Н. Гаўрош, Н. Няшковіч // Роднае слова. – 2007. – № 9. – С. 22–25.
6. Гаўрош, Н. «Пясянр – слуга слугі ўсякай, пясянр і цар усіх цароў!»: творчасць і творца ў беларускіх афарызмах / Н. Гаўрош, Н. Няшковіч // Роднае слова. – 2007. – № 11. – С. 30–33.
7. Жемчужины мысли [1987] / сост. А.А. Жадан. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск: Беларусь, 1991. – 477 с.
8. Іванова, С. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў: лінгвакраіназнаўчы дапам. / С. Іванова, Я. Іваноў. – Мінск: БФС, 1997. – 262 с.
9. Іваноў, Я.Я. Афарызмы Максіма Багдановіча / Я.Я. Іваноў // Праблемы беларускага літаратуразнаўства: зб. навук. арт. / рэд. С.І. Даніленка, Я.Я. Іваноў. – Мінск: МНТ, 2000. – С. 123–131.
10. Леванюк, А.Я. Час, жыццё, людзі...: беларускі літаратурны афарызм / склад. А.Я. Леванюк. – Брэст: Выдавец С.Б. Лаўроў, 2001. – 112 с.
11. Леванюк, А.Я. Майстры кажуць...: беларускія літаратурныя афарызмычныя выслоўі: слоўнік афарызмаў / А.Я. Леванюк. – Брэст: БрДУ, 2010. – 161 с.
12. Лепешаў, І.Я. Слоўнік беларускіх прыказак [1996] / І.Я. Лепешаў, М.А. Якалцэвіч. – 2-выд., дап. – Мінск: Беларуская навука, 2002. – 511 с.
13. Лойка, А.А. Пазт нараджаецца не аднойчы / А.А. Лойка // Багдановіч М. Поўны збор твораў: у 3 т. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – Т. 1. – С. 7–49.
14. Міхневіч, А.Я. Афарызмы / А.Я. Міхневіч // Беларуская мова: энцыклапедыя. – Мінск: БелЭн, 1994. – С. 60–61.
15. Словарь русской мудрости / сост. Н.Е. Бенедиктова. – Нижний Новгород: «Три богатыря», 1998. – 480 с.
16. Янкоўскі, Ф. Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц) / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. – 135 с.